

Таким чином, увага до містичного досвіду як культурного явища, що містить у своїй основі моральні, релігійні, світоглядні засади, дозволяє на сьогодні розцінювати цей тип людської духовності як об'єкт наукової зацікавленості й розглядати дану сферу як одну з проблем, важливих для дослідження.

Людмила Теліженко

Центр гуманітарної освіти НАН України, Київ

ТОТАЛОГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ОСМИСЛЕННЯ МІСТИЧНОГО ДОСВІДУ

Можливості нового осмислення містичного досвіду як особливої властивості людини відкриваються з позицій сучасної постнекласичної методології, в межах якої на ряді із синергетичним підходом [1] значні перспективи відкриває тоталогічний, що розвивається метафізикою тотальності [2].

Долаючи однобічності класичної та некласичної раціональності, метафізика тотальності виходить на новий рівень осмислення суб'єкт-об'єктних відносин, переглядаючи саму їхню сутність. У центрі її уваги постають ситуації, коли суб'єкт, перебуваючи у взаємодії з об'єктом, відчуває на собі його зворотний вплив, оскільки знаходиться в спільному для них субстанціальному полі, утворюючи таку цілісну єдність, де їх розмежування зникає. У такій ситуації сторона, що викликає дію, виявляється й стороною, що відчуває його результат на самій собі, суб'єкт виявляється одночасно і об'єктом. Тому замість традиційних окремих однорівневих суб'єкт-об'єктних пар у полі зору опиняється суб'єкт-об'єктна цілісність, тотальність, обумовлена наявністю спільної основи. Ця обставина є ключовою в постнекласичному повороті, яка і дозволяє радикально змінити уявлення про людину. Виходячи з того, що буття – онтологічна субстанція, а людина – одна з форм її прояву, яка завжди присутня в ній, якщо не актуально, то віртуально, якщо не в дійсності, то в можливості, метафізика тотальності відкриває нову реальність – буття як цілісність або тотальність. Людина, яка перебуває всередині цієї реальності, є не тільки однією з форм її прояву, але й органічною її частиною. Тому тоталогічний підхід, визнаючи єдність людини й світу, обумовлену наявністю спільної для них субстанціальної основи, що виконує відносно них онтологічну єднальну функцію, переглядає саму сутність людини. «Людина у світі» і «світ у людині» тепер постають єдиною сутністю людини, що перебуває в єдності з усім суцям, що дозволяє її інакше назвати «человекомирной тотальностью, ...которая «развертываясь в себе, ...в своих трансформациях не меняет своей идентичности» [3, 179].

На основі цього метафізика тотальності визнає, що накопичені наукою і філософією знання про людину мають бути синтезованими з ненауковими знаннями, насамперед з релігійними, оскільки вони також несуть специфічне

уявлення про антропологічну реальність. Тим більше, що їхньою сильною стороною, на відміну від традиційних наукових підходів, є звернення не до абстрактної людини, а до конкретної, присутньої у всесвітніх справах, будь-то Природи чи Бога.

Відносно людини позиція тоталогії така, що у своїй «корінній сутності» вона не може бути розділеною на частини, а її природа зведена до окремих сторін і проявів. Не може вона бути й принципово вилученою зі світу та повністю поміщеною в штучні умови, наприклад, лабораторні, оскільки це суперечить природі людини, межа якої не зводиться до межі фізичного тіла і яка як специфічна субстанція несе в собі всі гіпотетично й фактично припустимо можливі прояви життя. Метафізика тотальності виявляє єдину загальноантропологічну нероздільну основу, яка, подібно амеру в розумінні грецьких атомістів «істинно нероздільний атом, що знаходиться в основі всього», є первинною пізнавальною структурою, субстанцією, що породжує всі форми, і в онтологічному розумінні є буттям у можливості й ідеальністю в дійсності, початком ідеального й матеріального. З позицій даного підходу уявлення про таку основу може знімати обмеження всіх дисциплінарних підходів і включати навколонуаукові та ненаукові уявлення про людину, у тому числі й містичні. Для цього спільною субстанціальною основою є буття як цілісна реальність, яка, змінюючись і зберігаючи різноманіття своїх форм, володіє всеповнотою.

Слід наголосити, що виділення такої основи як людського в людині, як того, що властиво всьому людському роду, давно є потребою різних антропологій і дисциплін. Для філософії й богослов'я воно могло б означати зняття основного протиріччя, викликаного, з одного боку, нерозумінням наукою релігійної ідеї Бога, а, з іншого боку, незгодою релігії з однобічним науковим уявленням про природу людини. Серйозні кроки в цьому напрямку були зроблені В. Соловйовим, М. Бердяєвим, П. Флоренським, С. Франком, М. Шелером, К. Субірі та ін. Тоталогічний підхід, розгортаючись як вчення про буття як ціле, об'єднав і певною мірою завершив пошуки цієї основи, цілком узгоджуючись при цьому і з логікою візантійського православ'я, отці якого теж «мислили категоріями онтологічними» (А. Кураєв). У контексті розглядуваної проблеми це набуває особливого значення, оскільки тоталогічне розуміння людини як включеної в світ, що має для взаємодії з ним спільну онтологічну основу, не суперечить християнській антропології, для якої ідея людино-тотальності, що витікає з уявлення про Бога як Творця всього суцього, є однією з основних. Закладена на перших же сторінках Біблії в Книзі «Буття», вона, по суті, означає, що не тільки людина присутня в створеному Богом світі як цілому, але й світ ізначально присутній у людині, оскільки вони разом мають спільне походження. Тому застосування тоталогічного підходу, утвореного на перетині різних антропологій як єдиного мета-антропологічного підходу, може без руйнування сакрального декодувати опис містико-богословської моделі становлення цілісної людини, «у самій природі [якої], - як стверджують богослови,- існує якась онтологічна основа для її обоження» (Кипріян (Керн)).

Значні перспективи тоталогічного підходу для осмислення містичного досвіду як властивості людини обумовлені тим, що його пізнавальна модель, яка не відкидає дослідження відносин об'єктів «по горизонталі» традиційних підходів, передбачає також рух знизу вгору, від часткового до загального, але, що важливо, одночасно й рух зверху вниз, від цілісного розуміння сутності людини до її проявів, від кружляння навколо людської природи до самої природи. Це уможлиблює використання даного підходу для дослідження людини в її абсолютній повноті, яка, розвиваючись в онтичній горизонталі буття, змінює й свою онтологічну вертикаль. Щодо християнської практики це дозволяє зрозуміти вимогу необхідності змінити спосіб життя людини та підпорядкувати його вищій меті, яка відносно онтичної горизонталі постає мета-онтологічною, всезагальною, всеохоплюючою, вічною.

Раціональному осмисленню містичного досвіду християнської практики сприяє й тоталогічне уявлення про два способи зв'язку онтичної й онтологічної природ людини. Дві лінії впливів, здійснювані за принципом «від себе» й одночасно «через себе», в одній людині виявляються не тільки нерозривними, а і єдиним причинно-метапричинним способом її існування. При цьому утворюване певне співвідношення двох її природ з єдиною людиносвітковою сутністю може бути різним: від конфліктуючого, що руйнує онтологічну єдність, а, отже, і самість людини, до максимально гармонійного, в якому Я-буття і Все-Буття збігаються. Їх збіг – це гармонія й краса, перебування в істині, над-буття, максимальна відповідність дій людини середовищу, умовам, Універсуму, що не тільки не суперечить містичній практиці духовного самобудівництва, але певним чином одну внутрішню практику зближує з іншою, дозволяючи через призму розуміння сутності онтико-онтологічної практики буття зрозуміти практику обоження, відповідно і містичний досвід як її вершину.

Тож, тоталогічний підхід дозволяє по-новому осмислити містичний досвід як специфічну властивість людини, укорінену в її онтико-онтологічній природі, яку вона здатна сизигійно увідповіднювати, перетворюючи на цілісність з потенційними можливостями.

1. *Телиженко Л.В.* Мистический опыт как антропологический модус: синергетический подход. Монография. – Сумы: «Мрия - 1» ООО, 2007. – 176 с.;
2. *Телиженко Л.В.* Мистический опыт как свойство человека: особенности и перспективы рационального осмысления // Totallogy – XXI. Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України. - 2008. - № 20;
3. *Кизима В.В.* Тоталлогия (философия обновления). – К.: ПАРАПАН, 2005. – 272 с.